

Igazán Purčar regényének a részleteiben lehet gyönyörködni. Vannak fejezetnyi telitalálatai. Ilyenek például a XVIII. században játszódó fejezetek, azután a Blanka Kolakova vallomáseit tartalmazó részletek, nemkülönben a „jegyesek” epizódja. S azután a mikro-részletek! Ezek természetesen már az íróról vallanak, s az élménynek mintegy emberi aranyfedezetét adják. Mert az is kitetszik a regényből, hogy Purčarnak autentikus élménye az élet a vajdasági ég alatt, s mitológiáját is átélte: ahogy a szállást, a temetőt, az öngyilkosok sorsát élénk állítja, erről vallott. De emlegethetnénk város-képét is — egyes részletei éppen ebben a regényben kapnak költői megfogalmazást. Azt ellenben már a regény paradoxonának kell tartanunk, hogy leghalványabbak az emlékezőnek a személyes emlékeiről készült regény-alapok. Az emlékező biztosabban tájékozódik idegen sorsok útvezetőiben, mint a maga emlékkertjében. S ez inkább az epikus természetéről vall, mint a lírikusáról, holott hajlamosak lennénk egy lírikus alkotásának gondolni az *Egyre távolabbi otthon*.

EGYRE TÁVOLABBI OTTHON

Részlet a regényből

PETKO VOJNIC PURČAR

Anya arról mesél, hogy vége felé közeledik a háború. Apa nem jön, s a bombázások sem szűnnek meg. A föld alatti óvóhelyre húzódnak. Silvije sok gondot okoz. Az udvar közepén marad, s ott figyeli a repülőgépeket, melyek fekete vasdarabokat szórnak a földre. Ezek a bombák. Silvijenek ez szörnyen érdekes. Mintha csak keringő galambokat figyelné. Anya kifut, elkapja, és bevonszolja az óvóhelyre. Ki akar szabadulni a keze közül, és üvölt.

Angol és amerikai repülőgépek. Anya azt mondja, ezek a mieink. Akkor meg sehogyan sem értem, miért bombáznak bennünket. Összebújva hallgatózunk. Szüntelenül hullanak a bombák. Halljuk a süvítésüket. Majd pedig táncolni, remegni kezd a föld. Nyöszörgők. Silvije állandóan azt kéri, hogy kimehessen megnézni, mi történik odakint. M a m a nagy hangon imádkozni kezd és int, hogy kövessük.

— Mi atyánk isten, ki vagy a mennyekben — imádkozik m a m a, és

mert senki sem tart vele, megismétli: — Mi atyánk isten, ki vagy a mennyekben.

S mert ezúttal sem követi senki a példáját, egyedül imádkozik tovább, átható, sötét pillantással dorgálva bennünket.

— Kegítsenek a gyerekek körül — szól anya. — S ha az a Mindenható Úristen az egekben volna, réges-rég megszüntette volna már azt az öldöklést, meg a rombolást.

M a m a megemeli a hangját, és keresztet vet. Keresztet vet a levegőben a mi irányunkban is, hogy elűzze az ördögöt, mely saját lánya száján át szólalt meg. Silviye továbbra is azt kívánja makacsul, hogy bámulhassa a repülőgépeket, s felmászik a létrára. Amikor anya lecibálja és elporolja, üvölt és hampereg a földön. A nem is oly távoli robbanások zajától — a föld közben omlik és ránk hullik — megmerevedek, és megnémulok a félelemtől. Sírni sincs már erőm. Anya vigasztal, és gyengéden megpaskolja az arcom. Mikor ez sem segít, kirohan az udvarra és egy kancsó vízzel tér vissza. Megitat, hogy magamhoz térjek.

M a m a fölemelkedik, poros a fejkendője, a ruhája, s nagyhangon kéri az istent, hogy kímélje meg életünket. Az utolsó robbanás megemel bennünket a padon, s úgy érezzük, üres a bensőnk. Furcsa mennydörgés hallgatszlik a föld gyomrából.

— Ismét eltalálták a robbanóanyagot szállító vagonokat — mondja anya, miközben lesöpri rólunk a földet.

Még hangosabban zokogok. Látom, Silviye homlokán sötét púp van. Valami megütötte, de ő nem sír. Ki akar menni. Anya m a m á r a bízta, fogja meg, hogy ő megitathasson engemet, s megsimogassa a hajamat.

— Ne félj. Minden elmúlik — mondja. — Látod, Silviye nem fél! Legyél te is bátor. Férfi vagy.

Azt, hogy Silviye nem fél, magam is látom. De ő túlságosan kicsi ahhoz, hogy megértse a dolgokat és féljen tőlük.

— Mi atyánk isten, ki vagy a mennyekben — imádkozik fennhangon m a m a.

Az, hogy férfi vagyok, az számomra most egyáltalán nem fontos. Tölem lehetnék kislány is, csak mielőbb múlna el ez a rázkódás és süvöltés.

— Óriások lökdösik a várost, hogy szórakoztassák a gyerekeket — mondja anya elkeseredve amiatt, hogy sehogyan sem bír megnyugtatni. Én tudom, hogy a repülőek nem mesebeli óriások. Az ilyen mesékkel úgysem érnek el nálam semmit.

— Látni akarom az óriásokat — üvölt Silviye, és ki akar szabadulni m a m a kezéből.

Meséket már csak elalvás előtt hallgathatok. De mindenképp jobban érzem, hogy a halál a fejünk felett lebeg. Látom a pokol tüzeit, is, amelyen el fogok égni. És az angyalokat, amikor otthagynak a mennyország kapujában. A menny és a pokol képét m a m a többször is lefestette nekem. Nem imádkozok vele. Ő öreg. Eleget élt már, és könnyű neki meg-

halni. Én azonban, ha a barátaimra és a halálom által megszőnő játékokra gondolok, még hangosabban üvöltök. Tisztán látom magam előtt a holttestemet. Anya az egész kancsó vizet a fejemre önti. Időközben megszőnik a bombázás is. Minden elcsendesül, megnyugszik. Távoli magányos lövések. Egy-egy robbanás. A repülőgépek eltűnnek az égbolt egyik hasadékában. Anya kivezet bennünket. Alig állok a lábamon. Silvije azonnal futkározni kezd az udvarban. Dühös, hogy eltűntek a repülőgépek.

Néhány helyről zsiros, fekete füstfelhő száll fel. Kupolát alkot, mely eltakarja a napot. Silvije kifut az utcára. Anya utoléri, és visszahozza az udvarba. Silvije kapálózik, és sikít. A fonott székre roskadok, a hasam megfeszül a hányás előtt. Hányok.

Megbetegszek. Izzadok és félrebeszélék. Anya és m a m a őrködnek felettem. Borogatnak, cserélgetik izzadt ingeimet. Felébredek, azt hiszem, megsebesültem az óvóhelyen. Ismét belesüllyedek a lázba. Elhagyom az ágyamat, s a szobát. Čuro léggömbjébe szállok, és eltűnök az égbolton. A szitáló kékes esőben szimatolok. Galambok röpdösnek. Tájak tűnnek tova. Mint a függönyön remegő fény. Álmosan átadom magam a nyárnak. Ugyancsak sok minden történik. De egyetlenegy eseményt sem tudok megjegyezni. Mikor leereszkedek a szobában az ágyra, a csillár üveggolyóinak csengését hallom. Az utcáról motorzúgás hallatszik.

— Vonulnak vissza — hallom anyát nagyon távolról.

Megemelik a párnámat, felültetnek az ágyba, és széthúzzák a függönyt az ablakon, hogy láthassam a visszavonuló katonaságot. Nagyon sok a földetlen fejű katona. A szél szétcibálja hajukat. Már nem lépkednek olyan keményen, és nem olyan vidámak, mint azelőtt. A fényképezőgépeiket nem látom már. Az utcabeli gyerekek ott futkosnak körülöttük. A katonák észre sem veszik őket. Fáradtan legyintenek. Az egyik katona lehajtott feje megjelenik az ablakban. A falhoz húzódok. A katona arca grimaszba torzul, és rámkacsint. Visszonzásul integetek neki. M a m a behúzza a függönyt, s a katona eltűnik.

A csillár néhány napon és éjszakán át csilingel. Álomba ringat. Egy reggel különös csend ébreszt. Félrehúzom a függönyt, és elnéptelenedett utcát látok. Anyát hívom. Majd m a m á t. Senki sem jelentkezik. Megijedek, lejövök az ágyról. A másik szobában Silvit látom, alszik. Úgy tűnik, halott. Megrázom, fészkelődni kezd. Azt gondolom, hogy a katonák elvitték anyát és m a m á t. Sírni akarok. Megjelenik anya és Remija nagybácsi, aki orvosságot hoz nekem. Ő szintén beteg, ezért ritkán látogat meg bennünket. Amikor meghallotta, hogy nehezen gyógyulok, orvosságot szerzett. M a m a ágyba tett. Remija nagybácsi kanálba önti az orvosságot, én pedig lenyelem. Megrázkódom a keserű íztől. Egy pohárban vizet ad, hogy enyhítsem az ízt a nyelvemen. Délután már szaladni is bírok majd, mondja.

A nagybácsi öltözik legszebben minden ismerősöm közül. Ezúttal is különös halvány színű öltönye, nyakkendője és lakkozott botja volt. Fehér holló a többiek között.

Ha az utcán játszok a fiúkkal, s észreveszem, hogy arra jár, kiabálni kezdek.

— Az ott az én nagybácsim, Remija! — Erre ők gyanakodva félrehúzzák az orrukat. Én pedig tovább kiáltozok:

— Ugye, hogy te az én nagybácsim vagy, Remija? S mikor bizony-ságul elmosolyodik, az egész utca, mindenki, fiatal és öreg egyaránt le van győzve és meg van hódítva. A nagybácsi jövetele nagyobb hatással van mindenkire, mint egy méregdrága autó megjelenése.

— Nem kellett volna most a piacra menni — mondja a nagybácsi m a m á n a k, anyára gondolva —, a központban és a vasútállomáson lövöldöznek.

Silvije és én rémülten sírni kezdünk. A nagybácsi megnyugtat bennünket, s azt bizonygatja, hogy a piac a másik városrészben van, nem kell féltünk anyát.

Letül, fáradtan, hogy megvárja anyát. Köhint egyet, majd elhallgat. A hátára mászunk. Nem ellenkezik, de nem is örül neki. Betegnek és szomorúnak látszik.

M a m a ágyba tesz, hogy ne izzadjak és ne fáradjak ki túlságosan. A nagybácsi szájharmónikát vesz ki a belső zsebéből, és muzsikálni kezd. Nem sikerül felvidítani bennünket. Zenéje bánatos ember nyögéséhez hasonlít. Álmosít.

Čuro sem jön régóta már. Silvivel nagyon ritkán emlegetjük. Főleg azért, mert anya azt ígérte, hogy nemsokára megérkezik apa. Egészen biztosan. Néhány nap múlva, apát várva, meg is feledkezünk Čuro arcáról, melyet egyébként nem is bírtunk megjegyezni.

Anya azzal a hírral érkezik meg, hogy a felszabadítók, a partizánok és az oroszok bejöttek a városba. A lövöldözés elhallatszik hozzánk is. Anya meghívja a nagybácsit ebédre. Ő leveti a kabátját, széttekeri a sálját, mely befedte a nyakát s a vállát is. Savanykás, átható szagot érzünk. Azt gondolom, hogy Remija nagybácsi a betegsége miatt ugyan-csak sokáig nem fürödhetett. Elmegy, kezét és arcot mos, de ugyanazzal az átható szaggal tér vissza. Az illatos szappan sem enyhítette. Az asztalhoz ül, a sálért nyúl, hogy ismét a nyaka köré tekerje. De egyszer csak meggondolja magát. Leteszi, és éhesen falni kezd. Én az ágyban ülve eszek a tényérből, s hegyezem a fülemet, hogy meghalljam, miről beszélgetnek az asztalnál.

— Amikor láttam, milyen fejveszetten vonulnak vissza, tudtam, vége a háborúnak — mesélte Remija nagybácsi tele szájjal. — Grunčić velük szökött. Nem tudtuk neki bebizonyítani, hogy szállodai szolgáltatásokra szüksége lesz az új kormánynak is.

M a m a megkérdezi Remiját, igaz-e, hogy a partizánok és az oro-

szok lerombolják a templomokat, és kicsupálják a papok meg a hívők körmeit. A nagybácsi azt feleli, nem hiszi, különben pedig, mivel a városban vannak már, nemsokára tudni lehet, hogyan bánnak az emberekkel. Ezzel be is fejeztük az ebédet. Anya leszedi az asztalt. Megigazítja a hajtűjét. Az asztal körül járkál, a kezét tördelve. Egyszer csak hirtelen megáll, ködös, sóvárgó tekintettel néz ránk.

— Gyermekeim — mondja, de észrevehetően m a m á h o z és Remija nagybácsihoz is szól. — Gyermekeim, a ti apátok partizán, és ma vagy holnap hazatér, hogy ezután állandóan velünk maradjon.

A közlés, hogy apánk partizán, nem pedig üzletember, mint anya eddig állította, zavarba hoz bennünket. Sírní kezdek. M a m a dühös lesz. Úgy véli, nem okos dolog erről gyerekek előtt beszélni, akik még nem tudják megérteni az ilyen dolgokat. A nagybácsi kijelenti, hogy ő bizony tudta a háború első napjától kezdve, hogy a testvére diverzáns. Szerinte szükségtelenül és hiábavalóan hordja kosárban a fejét. A nagybácsi gyávaságától felfordul a gyomrom. Szép öltözeke és testtartása most nyomorúságosnak és nevetségesnek tűnik. Apát képzelem magam elé gépfegyverrel, bombákkal és tölténysorokkal a dereka körül. Mint azt a katonát, aki az utcánkban járt. És eszembe jut: az a katona apámra lőtt, az pedig őrá.

— Apa él? — kérdezem izgatottan. Mert ahol lőnek, ott halnak is.

Anya megnyugtat bennünket, él és egészséges, mondja.

Játszunk a homokban. A szomszéd gyerekekkel. Hálásak, amiért megengedjük nekik, hogy tornyokat és ágyúkat építsenek. Apa nem jelenik meg a géppuskával és a bombákkal. A fiúk azt hiszik, becstapuk őket. Múlik az idő. Anya vigasztal, nyugtatgat bennünket. Belefeledkezünk a játékba. A nagybácsi orvossága segített. Erősebbnek érzem magam. Már futok. Az utcáról teherautók és tankok dübörgése hallatszik. Anya nem enged ki bennünket az utcára. A távolból lövések és robbanások zaja hallatszik. Kikukucsálunk a kerítésen. Katonákat látunk furcsa kerek sapkákban, melyek befedik a fülüket, vagy pedig a végeik fel vannak emelve és meg vannak kötve. Ezek az oroszok, magyarázza m a m a. A partizánok másmilyen egyenruhába vagy civilbe öltözve járnak. Ruhájukon tölténysorok és fegyverek lógnak. A partizánok közül sokat felismerünk. A miénkből és a szomszéd utcákból való embereket. A nevüket kiabáljuk. Felfigyelnek ránk, de tovább sietnek az utcán. Kellemlen nekik, hogy felismertük őket. Ketten megállnak a kerítésnél. Nem vesznek észre bennünket. Cigaretta gyújtanak.

— A vasútállomáson ugyancsak ronda a helyzet — mondja a szikár, magas. — Meg a téren is. Valamiféle őrütek elbarikádozták magukat az illemhelyen, és nem akarják megadni magukat. Megbolondultak. Teljesen.

Elmennek.

Apa nem érkezik meg. Csalódottan megyünk vissza építkezni. Silvije

tornyát szétrúgta egy szomszéd gyerek. Silvije sír. Kizavarom a gyereket az udvarból. Ő is sír. Megsajnálom, és megengedem neki, hogy visszajöjjön homokozni. Magas, tágas kastélyt kezdek építeni. A márványszírbólt, amit láttam, a példaképem. A többiek is segítenek, konzervdobozokban hordják nekem a vizet. Az oldalsó lépcsőket deszkadarabkákból készítem. Mikor a gyerekek megkérdezik, ki él itt, azt felelem, a HALÁL. Megrémülve húzódnak félre, s várják, hogy azt mondjam, csak vicceltem. Ám én valóban a halálnak építettem várat, annak a temetőbeli embernek meg apának. Apa biztosan halott, ha ilyen sokáig nem érkezik meg.

Délben harmonikaszó hallatszik. Kifutunk az utcára. Szeplős, földetlen fejű katona muzsikál, és forog egy lábón. Körülötte táncolnak. A katonák maguk elé nyújtott kézzel, guggolásba ereszkednek, majd felemelkednek. S maguk elé dobálják a lábukat.

Nálunk a lakodalmakban sokféle táncot láttam már, de ilyet először látok. A tömeg egyre növekszik. Hogy eddig még nem látott csodát lásson. A mi embereink jó táncosok. Gyorsan megérik a ritmust, és követik a mozdulatokat, így hát hamarosan táncolni kezdenek az orosz katonákkal.

Ma ma ebédre hív bennünket. Silvinek, se nekem nincs mehetnékem. Fülön fog, és behúz bennünket a házba. A harmonikaszó elhalkul. Csak néha dübörög fel valamilyen nehéz jármű. Elássuk a kalácsokat a homokba. Folytatjuk az ágyú építését. Ágyút akarunk építeni, és földig akarjuk rombolni az otthonunkat, mely félelmissé vált számunkra, melyet meggyűlöltünk.

Éjjel felébredünk. Hallgatózunk. Anya betakar, és vigasztal bennünket. Silvije ébredszik. Azt akarja, hogy megérkezzen Čuro. De Čuro már régóta nem jön hozzán. Engem csak apa érdekel. Ám ő sem érkezik meg. Mégis hallgatózunk. Dörzsöljük csipás szemünket. Azután fáradtan elalszunk. Hallom, hogyan lélegzik Silvije és anya. Később azonban engem is elnyom az álom. Reggel dühös vagyok, hogy nem bírtam hajnalig fennmaradni. Hiszen, apa ott a távolban megérezte, azt kívánom, hogy mielőbb hazajöjjön.

A szomszéd gyereknek, aki itt játszik a mi homokunkban, az apja uniformisban jelenik meg. Odaadja neki derékszíját, törtények nélkül, és a pisztolyát. A gyerek pávaként sétál le-föl. Silvinek megengedi, hogy kattogtassa a pisztolyt. Én a magaménál maradok. A mi apánk gépfegyverrel érkezik meg.

Silvijével papírhajókat engedünk az esővizes hordóba.

A kapuban ismeretlen ember jelenik meg. Köpönyegben és sötét színű kalapban. Megáll, és elmosolyodik. Figyel bennünket. Egy szót sem szól. Anya kilép a konyhából, és valamit kiabál. Az idegen felé fordulva megtorpan. Majd felénk kiált. — Gyerekek, ez a ti apátok.

Az ember felé repül, és a karjaiba veti magát. Az ember, aki állító-

lag a mi apánk, megemeli, és megforgatja. Anya szégyenkezés nélkül csókolja.

— Mit bámultok! — kiált. — Nem örültök, hogy apátok visszajött?

Egy szót sem szólunk. Úgy érezzük, becsaptak bennünket. Anya ezt akarja nekünk bemutatni mint apát? Nem így képzeltem el apát. Látom, Silvije sem. Hozzám lapul. Anya hozzánk vezeti „apát”. Félrehúzódnak.

— Mi van veletek? — kiabál anya.

— Ez nem a mi apánk — üvöltjük, és elszökünk. Anya indul, hogy megverjen bennünket, de a köpönyeges ember megállítja. Valamit a fölébe ság. Azután ő indul felénk.

— Rendben van minden — mondja. — Igazatok van akkor, amikor nem ismertek fel. De én ismerlek benneteket. Te Tomo, te pedig Silvije vagy. Így van?

Elcsodálkozunk. Eltalálta a nevünket. De még mindig azt hisszük, ez fortély csupán. És elhúzódnak tőle továbbra is.

— Nem ismerhettetek fel, mert már régóta nem láttatok — folytatja szelíd hangon. — Igazatok van, régebben nem volt bajszom.

Ez a legkevésbé sem érdekel bennünket. M a m á h o z menekülünk, és a szoknyájába csimpaszkodunk. Az ember eláll a szándékától, megvonja a vállát. Anya a konyhába vezeti. A dereka körül töltények sorakoznak, meg néhány bomba. A szíjon lógó pisztolyt a falifogasra akasztja. Nekem úgy tűnik, mintha géppuska volna. Olyan nagy az a pisztoly, mint egy géppuska. A szomszéd gyerek apjának a pisztolya gyermekjárték emellett. Az ember a fürdőszobába megy. Silvije és én a pisztolyhoz sompolygunk, és piszkálni kezdjük.

— A fegyvert nem szabad bántani — mondja anya.

Talán mégiscsak ez az ember az apánk, gondolom. Megkérdem Silvijétől is. Ő csak bámul rám. Nem felel. Nem ért meg semmit. Követ. Amit én teszek, azt teszi ő is. Amit én mondok, az úgy van, gondolja. A majom.

FEHÉR Teréz fordítása